

Az előkészítési anyag értékelése alapján határoztuk meg az 55 lakóházat magába foglaló védett terület határait. Egyrészt arra törekedtünk, hogy az orsós községközpont településszerkezeti sajátosságai megmaradjanak, gazdagodjanak. Másrészt hogy a térbeli mozgás során a vizuális élményt a két faluvég rossz, új házai ne zavarják. A régi lakók megtartása érdekében a védett házak korszerűsítésére vázlatterveket készítettünk, ugyanakkor az idegenforgalom érdekeit, valamint a falu közösségi életét szolgáló épületeket is kijelöltük. Utóbbinál azt is figyelembe vettük, hogy a helyiek számára a századelőn kialakult térbeli mozgást idézzük fel. Egy-két helyen bontást, több esetben a foghíjak beépítését javasoltuk.

A *nagycsaládok* több házas telkeiből Hollókőn is kevés maradt meg. Ezeket a funkciók megfelelő csoportosításával igyekeztünk megmenteni. Javasoltuk a morfológiai adottságok megőrzését, a belső utak felújítását, a közvilágítás korszerűsítését, a közműhálózat kiépítését. Kimutattuk, hogy a település, valamint a környező történeti, táji adottságok hagyományos kapcsolata – a falu, az ún. pusztaszőlő, a Gond-hegy és a Szár-hegyet koronázó kővár – csak az egységes védelemre vonatkozó javaslatunk elfogadása esetén őrizhető meg.

Mendele Ferenc

A vár helyreállítása

A helyreállításhoz szinte teljesen mondható régészeti feltárás birtokában kezdhattunk. A régészeti feltárásokat az Országos Műemléki Felügyelőség 1966-ban kezdte, és négy éven át folytatta. Az ásások befejeztével tisztázhattuk a vár építéstörténetét.

A Hollókői vár (Kovács Gergely felvételei)

A belső tornyos, szabálytalan alaprajzú vár magja a szabályos ötszögű, négyszintes öregtorony, amely a XIII. században épülhetett, amit akkor csak palánk vehetett körül. A XIV. században az alsó várudvart övező, a tornyot legkönnyebben megközelíthető pontján védő vastag várfalat, az elfalazásban megmaradt farkasvermet és egyszerű kapuvédművet, az észak felé nyúló alsó falszorost, a felső vár két szintjét építették meg. Az alsó udvar és felső vár közti nagy szintkülönbséget felfeljáróval hidalhatták át.

Milyen lehetett ekkor a felső vár? Bejárati szintjét nagyméretű, faragott kövekkel keretezett kapuján közelíthették meg. Az előtérből két hatalmas pince – fagerendás földemmel – nyílt, amelynek szellőzői a felső – ekkor még osztatlan – udvarocskába vezettek. Ide gótikus ajtón, sziklába vájt lépcsőn át jutottak. A pincék fölé keletre lakószárny, délnyugatra külön ciszternás helyiséggel konyha épült. A ciszternát, akárcsak az alsó udvar nagy ciszternáját, sziklába vésték és mívesen faragott

kváderkövekkel bélelték. A kút kávéja nagyméretű faragott kövekből állott, vizét a torony déli oldalánál elhelyezett vízgyűjtő adta, köcsatornán keresztül. A kétszintes felső várat pártázatos várfallal koronázták. A XV. században megerősítették, bővítették bejáratí farkasvermes kapuzatát és falszorosát.

A tornyot, a palotaszárny falait belülről köpenyezték, a felső várat két szinttel megemelték; a torony egy szinttel bővült. A fafödémek egy részét boltozatokra cserélték. Felső kisudvarát is ekkor osztották ketté.

A torony XIII. századi bejáratát a körbeépítése miatt nem tudtuk valószínűsíteni. A XV. században a kis ciszternás helyiség feletti szintről lépcsőn, konzolokon nyugvó körüljárón át lehetett bejutni, a toronyból a fafödémeket falépcsők kötötték össze.

Az alsó udvar gazdasági helyiségei a XVI. és XVII. században épültek. A XVIII. század elejére a vár igen romos volt, felrobbantását császári parancsra sem tartották szükségesnek. Ez az oka, hogy a helyreállításához szükséges főbb paramétereket megtalálhattuk. Mi is a célja a jelenleg is folyó helyreállításnak? Célirányos hasznosítás – összhangban a védett településsel; az összes építési szakaszt értelmező és megtartó bemutatást; a teljes műszaki biztonságot. Ezt a három fő célkitűzést nem választottuk el. Az elsőért a 10. évfordulóját ünneplő bizottság is sokat tett. Bizonyíték rá, hogy a falu, a vár, a környezet mind védelemmel élve. Hasznosításra a következő rövid programunk van: a helyreállított helyiségek kiállítóteremként, a torony kilátóként szolgál. Mivel nem lehet célunk a teljes helyreállítás, meg kellett találnunk azt a megoldást, amivel mind az alsó, mind a felső vár minden szintjét műszakilag biztosítjuk, ugyanakkor a lehető legjobb megközelítést adjuk a várnak. A helyreállított vármotot a látogatók az eredeti útvonalon járhatják végig, kapujai zárhatók, a farkasvermek gerendaszerkezettel fedettek, lépcsői fából, kőből, betonból rekonstruáltak lesznek. A falazatok, boltozatok kiegészítése kőből, a nyílások kökereteinek kiegészítése műköből készül. Burkolatként téglát, követ, fát, a szabadon maradó járófelületeknél magas olvadáspontú, közúzelékos aszfaltot terveztünk, ezzel a vízszigetelést, vízelvezetést is együttesen megoldva. Eddig elkészült a bejáratí falszoros, az alsó falszoros, felső falszoros falkonzerválása, a felső vár pincéinek, az alsó és felső ciszternának a rekonstrukciója, a kisudvar vasbeton födeme, a palotaszárny két szintjének megerősítése.

Dr. Komjáthyne Kremnicán Ilona

Hollókó helye a világ műemlékvédelmében

Népi műemlékek védelméről egyelőre csak Európában beszélhetünk. Kontinensünk országainak túlnyomó többségében a népi műemlékek védelmének lehetőségét szinte kizárólagosan a szabadtéri néprajzi múzeumokra szűkítik le. Az in situ védelem legfeljebb egy-egy szép objektumra, leginkább népies templomokra terjed ki, általánosnak egyáltalán nem tekinthető. Teljes falvak, falurészeket védelméről hallgatnak a publikációk és a beszámolók.

Hogy azért Nyugat-Európa néhány országában még helyenként lehet hagyományos értelemben vett falvakról beszélni, az részben a szerencsének, részben spontán helyi kezdeményezéseknek, részben az idegenforgalmi érdekek okos, szintén helyi felismerésének köszönhető. Svaneke, a kis dán halászfalu 1975-ben Európa-díjat kapott hagyományos faluképeinek megőrzéséért, pedig a hivatalos műemlékvédelemről alig kaptak segítséget falujuk védelméhez, saját erejükből, az idegenforgalmi érdekek is megcélözva, védik a műemléki együttest. Valami hasonlót magam is tapasztaltam egy másik halászfaluban, a hollandiai Markenben. A Zuidersee egykori szigetén megbújó falu képe éppúgy a hagyományokat őrzi, mint a ma is élő népviselet. Mindez azonban a műemlékvédelem nemzeti és nemzetközi szervezetén kívül folyik. Ezek az országok az ICOMOS népi építészet védelmi tevékenységében részt sem vesznek. Szerencse, hogy ennek ellenére Svaneke, Marken és a többi hasonló falu egyelőre elkerülte a nagyobb átépítést.

Szervezett módon három országban folyik a hagyományos falvak védelme: Csehszlovákiában, Bulgáriában és Magyarországon. Északi szomszédaink több falut védetté nyilvánítottak, főleg Szlovákiában. A tényleges védelem azonban elmarad a miénktől. Leginkább számontartott együttesük Verolinec, ez a gyönyörű fátraí falu. Kilenc év alatt alig történt valami a faluban, hacsak az nem, hogy a házak állapota romlott. Čičmany, egy másik szlovák falu nagyobb munkálatok színhelye. Ennek értékét lerontja azonban a hitelesség semmibevétele. Bulgária a népi műemlékek védelmében élenjáró, kezdeményező szerepet visz. Nem véletlen, hogy itt székel az ICOMOS ez irányú szakbizottsága is. Hagyományos falvaik közül Koprivstica a leghíresebb, itt a legnagyobb az idegenforgalom; azonban a falukép már nem egységes, éppen ezért Zserovna és Bozsenci fontosabb, jobb példák. Zserovnában, a ritkás növényzettel borított hegyek között lapuló szép faluban bolgár barátaink hatalmas munkát végeztek. 1975-ben lényegében befejeződött a falu felújítása. Néhány házban közintézményeket rendeztek be, több múzeumot, vendéglőt, múzeum-szerű kisipari műhelyt; a nagyobb, gazdagabb házak a mi tájházaink szerint működnek. Ami azonban le-